

BESZÁMOLÓ

A BAROKK PANNONHALMA PROGRAM MARGÓJÁRA

A Pannonhalmi Főapátság barokk ebédlője freskóinak „könyves háttere”

▶ ÁSVÁNYI ILONA

Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár

1. Bevezető és a nagy freskók

2021. augusztus 28-án és 29-én, valamint szeptember 18-án és 19-én olyan tereit is megnyitotta a látogatók előtt a Pannonhalmi Főapátság, melyek a nagyközönség számára év közben nem látogathatók. Ezek egyike a barokk refektórium. A program során az érdeklődők megtekinthették azokat a 18. században nyomtatott könyveket is, melyek a barokk ebédlő freskóit ihlették, illetve mintául szolgáltak ezeknek.

A barokk ebédlő Sajghó Benedek főapát idejében épült, [Martin Wittwer](#) karmelita szerzetes, rendi nevén Athanasius testvér (építész) és [David Antonio Fossati](#) (festő) tervei alapján.

Sajghó Benedek megválasztásakor rendtársai azt várták tőle, hogy erősítse meg a rend jogi és gazdasági helyzetét, restaurálja és bővítse a monostort, újítsa meg a rendi közösséget. Ennek az egyáltalán nem könnyű elvárásnak a főapát, hosszú

kormányzása alatt eleget is tett, de – amint az várható is volt – törekvéseit, tevékenységét folyamatos konfrontációk kísérték a világi és egyházi hatalmasságokkal, sőt a rendtársaival is.

A főapát nagyon átgondolt tervet vázolt fel a festőnek: a Regulából és a Bibliából szóló jeleneteknek nemcsak a díszítés és gyönyörködtetés volt a célja, hanem a tanítás is.

A bejárati ajtó fölött Szent Benedeket láthatjuk, aki csendre inti a látogatót, kezében a Regula, az első lapon kinyitva: ASCULTA O FILII! PRAECEPTA MAGISTRI (Hallgasd meg, ó, fiam a mester parancsait.)

Az ebédlő valamennyi nagy képe az étkezéssel kapcsolatos, de groteszk értelemben. A középső fő helyen álló képen Krisztust látjuk a kereszten, amikor epével itatják. Utána az a jelenet következik, amikor Jézust megkísérti a Sátán: ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek kenyérré változzanak. Aztán Dániel próféta az oroszlánok vermében, amint Habakuk próféta ételt visz neki – de az oroszlánokat látva felmerülhet bennünk az is, hogy vajon ki kit fal fel? Aztán Baltazár király lakomája, ahol megszensteltentették a templom kultikus tárgyait, edényeit, és a falon írás jelent meg: **mane, tekel, ufarszin** – megmértél és könnyűnek találtattál... és azon az éjjel megöletett a kaldeus király. A következő kép ismét egy lakoma,

Heródes király látható a képen és Salome, aki a táncáért jutalmul Keresztelő Szent János fejét kéri, és meg is kapja. Végül a bejárati ajtó melletti kép Szent Benedeket ábrázolja a vicovaroi monostorban, amikor – a nagy szigor miatt – szerzetestársai meg akarják mérgezni.

A terem négy sarkában a négy evangélista alakját láthatjuk a szokásos attribútumokkal. A mennyezeti kép Szent István apoteózisát, megdicsőülését ábrázolja, amint felajánlja a koronát Szűz Máriának.

2. Az emblémák

A nagy freskók között úgynevezett emblémákat fedezhetünk fel. Ezeket a szimbolikus ábrázolásokat rövid, frappáns feliratokkal (mondásokkal) látták el. A műfaj a 17. század második és a 18. század első felében volt népszerű. A képeket és feliratokat erre a célra készült példatárakból, mintakönyvekből vették. Ezek egyike a jezsuita **Jacobus de Boschius Symbolographia sive de Arte Symbolica** (Augsburg, Dillingen) című, 1702-ben megjelent

kötete, melynek egy példányát megtalálhatjuk a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban. Az emblémáskönyvet **Karner Egyed** főapát vásárolta a kötet kiadása évében, mely tény arra utal, hogy a bencések nyitottak voltak minden újdonságra, ami teológia, művészetek témában megjelent.

Boschius 2000 emblémát gyűjtött össze kötetében, **Sajghó Benedek** ezek közül választotta ki azt a 13 képecskét és feliratot, mely mintául szolgált a pannonhalmi ebédlő emblémái megfestésekor. A műfaj szigorú előírásainak megfelelően az emblémákon tárgyak, növények és állatok láthatók, emberábrázolás nem, legfeljebb egy-egy testrész.

A 14. embléma szakít a hagyománnyal, és nem is található előképe a fenti kötetben. Ez az embléma a tékozló fiút ábrázolja.

A megrendelő főapát az emblémákat a következő gondolatkörök köré csoportosította: a kolostori fegyelem, a vezetés (a vezető és a vezettek kötelességei), morális tanítás (önvizsgálatra ösztönzés).

1. Az antik tájban ferdén álló oszlopot ábrázoló kép felirata: **CONCIDET OBLIOQVVM** (Az elferdült ledől). 2. A gyeplőtől megszabadult vágató ló felett a felirat: **INCASSUM REPETES DATA FRAENA** (Az eleresztett gyeplő után hiába kapkodsz). 3. A széttört dongájú, szétesett hordót ábrázoló kép felirata: **LIBERTATE PERIT** (A szabadság elveszejt). 4. Ennek ellentéte a kalitkába zárt madár: **CLAUSTRUM ESSE SECURUM** (A zárt hely – a klastrom – biztonságot ad). Az 5. képen egyenesen álló, felkarózott pálmafák láthatók, a felirat: **UT COELO ASSURGANT** (Hogy az ég felé nőjenek). 6. A ragyogó napot ábrázoló kép, mely a tóparti tájban egy napórát világít meg, felirata: **FACIT ET SERVAT LEGES** (Hozza és megtartja a törvényeket). 7. A V-alakban szálló darucsapat élén repülő vezérmadár a példaadásra utal: **MONSTRA TOLERARE LABORES** (Mutasd meg, hogy elviseled a fáradtságot). 8. A sas kilöki a fészekből, repülésre kényszeríti a fiókáját: **HAEC ODIT INERTES** (Ez gyűlöli a tétleneket). 9. A patakon fegyelmezett sorban átúszó szarvasok ezt

sugallják: TUTUM ITER UNANIMIS (Az egyetértők útja biztos). 10. ARIS PARS PRIMA LABORUM (A munka első zsengeje az oltáré). 11. NON SIBI SED DOMINO (Nem magának, hanem az Úrnak). A 10-11. embléma mintegy összegzi az előzőket: a szerzetesi közösségi élet, az együtt munkálkodás az Istent dicsőíti. A tükröt ábrázoló embléma (12.) önvizsgálatra ösztönöz, arra, hogy levonva az erkölcsi tanulságot, a szerzetesek egyénileg is, és mint közösség megújítsák, jobbitsák életüket: REDDO CVIQUE SVVM (Mindenkinek a sajátját adom vissza). A 13. egy különböző méretű és formájú kulcscsomót ábrázoló embléma, felirata: NON OMNIA POSSUMUS OMNES (Nem tudhatunk mindannyian mindent). Ez egyszerre megnyugtató, és ösztönző: ha ki-ki jól használja a talentumait, az egyes szerzetesek erős közösséget alkothatnak. A 14. embléma emberábrázolásával elűt a többitől, mintáját nem találjuk meg

Boschius könyvében. A tékozló fiút látjuk rajta a következő felirattal: PRODIGUS AD SILIQUAS (A tékozló borsóhéjra kényszerül). Ez az embléma is lelkiismeretvizsgálatra, alázatra, és aszkézisre ösztönzi a szemlélőt.

3. Egyházi és világi méltóságok

A nagy képek és emblémák fölött, a falakon körben a magyar és az egyetemes történelem azon egyházi (pápák) és világi (királyok) méltóságait ábrázolták, akiknek közük volt a bencés rendhez, illetve a jeles bencéseket: az első apátokat, jeles szerzeteseket. A portrékhoz egyféle „mintakönyvként” két kötet szolgált. A jezsuita [Hevenesi István](#) kötete, mely 1692-ben jelent meg először, Nagyszombatban, latinul és magyarul is. A latin kiadás címe: [Ungaricae sanctitais](#)

indica, a magyar kiadás címe: Régi Magyar Szentség. A másik kötet Nádasdy Ferenc *Mausoleum* című munkája, a magyar királyok arcképcsarnoka, mely Nürnbergben jelent meg először 1664-ben.

Az arcképcsarnokkal Sajghó főapát a bencés rend magyarországi történetére utal és a szerzet egyetemes jelentőségét kívánta felmutatni.

4. Kiket adott a bencés rend a világnak

Kiket adott a bencés rend a világnak? 1734-ig – ebben az évben készült el a terem – 4 császárt, 48 királyt, 52 pápát, 200 bíborost, 7000 érseket, 15000 püspököt és számtalan hitvallót és mártírt. Az adatok forrása *Arnold Wyon* (más helyen *Wion*, ill. *Wlion*) belga bencés történétíró *Lignum vitae. Ornamentum et decus Ecclesiae, in quinque libros divisum totius sanctae religionis Divi Benedicti initia* című, 1595-ben Velencében kiadott munkája, melynek egy példányát a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár is őrzi.

A kötetben olvasható bejegyzés szerint ez a példány egykor a bajorországi Wessobrunn bencés kolostoré volt. A szerző, művét II. Fülöpnek ajánlotta. A magyar bencések közül Adalbert, Gellért, Bonifác és Mór életrajzát tartalmazza a kötet.

A díszes ebédlő a bencés szerzetesek mindennapi étkezési helye. Az asztalnál szeniorát rendben (a rendbe belépésük időrendje) ülnek. A déli és az esti étkezés alatt nincs beszélgetés, a szerzetesek szilenciumot tartanak, és a *Regula* előírása szerint az arra a hétre beosztott felolvasó olvas a Regulából, illetve valamely lelkiségi vagy profán, de a szerzetesek „gazdagítására” szolgáló műből. ▶

